

ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

УДК 347.23(477) (091)

Рубаник В. Є.

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, АБО КУДИ СПРЯМОВАНО ВЕКТОР ІСТОРИЧНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

На всьому протязі багатовікової історії нашого народу ніколи, мабуть, так гостро не поставало питання про роль і місце України у світовій цивілізації, як це має місце зараз, коли після стрімкого краху Союзу РСР вона опинилася буквально на роздоріжжі. Громадська й наукова думка – і не тільки вітчизняна, але й закордонна – будучи схвильованими незалежністю і традиційною непередбачуваністю історичного вибору більшості пострадянських республік, перебувають у напруженому пошуку.

У рамках даної статті внаслідок її обмеженості не розглядаються багато які з низки юридичних й чисто економічних аспектів проблеми [1], – у даному випадку нас цікавить питання визначення місця приватної власності у системі суспільних відносин в Україні, у самореалізації людської особистості, у її самодостатності, намагання позначити, що буває, коли у людини є приватна власність, і що буває, коли її в неї немає, яке суспільство формується, коли воно складається з людей, більшість яких позбавлена власності. В якості постановочного хотілося б виокремити й питання про причини, які привели українське суспільство до стану розбитого корита, оскільки вони безпосередньо виникають з відносин власності, що склалися в нашій країні. Інакше кажучи, тезово хотілося б дати кілька штрихів до аналізу суспільних функцій приватної власності, якими споконвічно визначався і визначається статус людини у суспільстві, результати її життєдіяльності, а в кінцевому рахунку – те, ким вона стає, завдяки наявності в нього власності чи внаслідок відсутності її: суб'єктом чи то ж об'єктом суспільних відносин.

У науковій і публіцистичній літературі донині існує думка, сформульована ще О.І. Герценом: „Я не шкодую про двадцять поколінь німців, витрачених на те, щоб уможливити Гете, і радуюся, що псковський оброк дав можливість виховати Пушкіна. Природа безжалісна, вона мати і мачуха разом; вона нічого не має проти того, що дві третини її добутків йдуть на харчування однієї третини, аби вони розвивалися. Коли не можуть усі добре жити, нехай живе небагато, нехай живе один – за рахунок інших, лише кому-небудь було б гарно й широко” [2]. Стосовно проблеми історичного вибору України сучасна наука виділяє кілька основних позицій: по-перше, акцентується увага на тому, що утворення давньоруської держави здавна проходило під впливом Європи і прийняття християнства, – тобто

як частини європейської цивілізації; по-друге, в середні століття слов'яно-русько-українська державність формувалася частково під впливом Золотої Орди (по типу східної деспотії), частково – під литовсько-польськими впливами (західноєвропейськими); внаслідок цього, по-третє, ні державно-правовий, ні суспільно-політичний розвиток України не є у своїй еволюції тототжним ні Заходу, ні Сходу, а більшою мірою він відповідає ідеології євразійства.

На наш погляд, якщо з першим і другим твердженням можливим є погодитися, то з третім – далеко не повністю. Ще Л.Морган показав, що рід являє собою установлення, спільне для всіх народів, – аж до їхнього вступу в епоху цивілізації, а то навіть і пізніше. У принципі, в загальному і цілому, суспільна організація у всіх народів є більш-менш ідентичною, і хоча, звісно, певні розходження мають місце, але все ж вони не настільки істотні, щоб визнавати їх за принципові. Іншими словами, можливим є стверджувати, що історія – типологічна; тому говорити про те, що якась окремо взята країна може існувати й розвиватися сама по собі, – тобто про винятковість її шляху розвитку, – буде, очевидно, невірним. У культурно-цивілізаційному плані людство єдине; за визначенням К.Ясперса, „единство человечества находит свое отчетливое выражение в том несомненном факте, что повсеместно на Земле обнаруживается близость религиозных представлений, форм мышления, орудий и форм общественной жизни. Сходство людей при всем их различии очень велико” [3], а нації є лише проміжною, перехідною ланкою у розвитку етносів у напрямку до наднаціональної, планетарної єдності.

Однією з головних підстав для постановки питання про винятковість історичного шляху Росії, України й Білорусії в науковій думці послужили принципові відмінності слов'янської традиції врегулювання відносин поземельної власності від західної: і в Росії, і в Україні, і в Білорусії (у різних, правда, обсягах) аж до жовтневого перевороту 1917 р. зберігалася общинне землекористування селян, що найсуттєвішим чином позначалося і на поміщицькому землеволодінні. Аналізуючи проблему земельної власності в Росії, Л.В. Милов виходить у першу чергу з факту великих розходжень у клімато-географічних умовах Заходу і Сходу: більш сприятливий клімат Західної Європи дозволив селянським господарствам індивідуалізуватися й усталитися вже на зорі цивілізації. Сільська громада як форма виробничого співробітництва колективу індивідів дуже швидко трансформувалася там у соціальну організацію земельних власників-хліборобів. Внаслідок цього сформувався такий тип державності, який був покликаний регулювати взаємини соціальних груп суспільства і здійснювати представницькі функції зовні країни, анітрохи не втручаючись у господарсько-економічні справи свого населення. Таким чином, центр тяжіння у розвитку західної держави зосередився „внизу”, у селянському господарстві, у справі городянина-ремісника чи купця. Звідси й виникають і те дивне багатство, і розмаїтість форм індивідуальної діяльності, бурхливий розвиток культури, мистецтва, порівняно ранній розвиток науки [4].

На Сході ж Європи кліматичні умови були набагато суворішими, через що поодинокі освоювати земельні угіддя для створення свого господарства селянам було не завжди посилено. Ця обставина виявилася надзвичайно негативною для зародження й розвитку індивідуального селянського господарства. Але чи була вона

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, АБО КУДИ СПРЯМОВАНО ВЕКТОР ІСТОРИЧНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

вирішальним гальмом у його розвитку на основі приватновласницьких ринкових відносин, які єдино забезпечують нормальне буття економіки? З іншого боку – і ранньофеодальній, і середньовічній, і більш пізній державі потрібний був народ-воїн – легкий на підйом, готовий по першому ж заклику рушити з місця, йти в похід, на війну, не будучи прив'язаним до землі власником. Як виявлялося, одна справа – керувати голотою, й зовсім інша – господарем, який твердо стоїть на власних ногах і в першу чергу заклопотаний не якимись там далекими завойовницькими походами, а своїм власним господарством. Переборюючи подібні власницькі намагання, держава утвердила умовну форму феодального землеволодіння, різко посилюючи політико-економічну роль бюрократії. Панівний клас дворян опинився у прямій залежності від государя, точніше, – від його оточення, від тієї центральної влади, яка наділяла маєтком за службу.

Чому ж державі довелося і вдалося поводитися так безцеремонно навіть і стосовно свого панівного класу? Як уявляється, посилення ролі держави об'єктивно вело до формування паралельно з панівним класом ще одного пануючого класу як фактично керуючого державою – численної бюрократії, що включала в себе і частину дворянства. Бюрократія підсилювалася тим, що станова корпоративність українського дворянства була ще досить слабкою, через що розколувати її не було надто тяжким завданням. З іншого боку пануюче положення бюрократії перешкоджало змінам, еволюційному розвитку самої держави, оскільки бюрократія прагнула відірвати країну від світової цивілізації, особливо після того, як там відбулися антифеодальні революції. Тоді ж, коли бюрократія намагалася ліквідувати відставання країни, наздогнати передові західні країни в економічних відносинах, вона це намагалася зробити шляхом вдосконалення техніки і технології виробництва – і тільки, не розуміючи того, що це відставання є по суті вторинним, а первинним, і головним є відставання у соціальному розвитку (запізнення зі скасуванням кріпосного права; скасування його з обмеженням селян у праві на приватну власність, з відрізанням у них значної частини надільних земель („відрізки”) на користь поміщиків, не торкаючись феодальної власності; збереження общинного землекористування; зміцнення і розвиток державної власності у промисловості і т.д.). Тому очевидним буде те, що в основі українського, рівно як і російського, і білоруського технічного і технологічного відставання лежить, у першу чергу, відставання соціальне; фундаментом же останнього виступають нерегульовані належним чином відносини власності, котрі не дозволяють сформувати становий хребет суспільства – могутній, міцний, стійкий численний середній клас власників, який не був створений ні реформою 1861 р., ні наступним, – аж донині, – розвитком суспільства.

Безперечно, що фундаментальною основою людського буття виступає економіка [5], закони розвитку якої є універсальними: повсюди економічне життя будь-якого суспільства організоване на засадах поєднання приватної і суспільної власності. Стосовно до різних країн уся різниця, на наш погляд, може бути зведена до простих розходжень у пропорціях співвідношення приватної й суспільної

власності. При цьому друга складова, котра, як правило, у більшості випадків ставала державною, опинялася затим у цілковитому розпорядженні державної бюрократії. В умовах Заходу вдалося знайти краще співвідношення приватної власності із суспільною: там буржуазні революції послідовно вирішували свої задачі по ліквідації монополії феодалів на власність й утвердження принципу розосередження власності у народі як ще в процесі суспільного перевороту, так і пізніше – у другій половині ХХ ст., пройшовши етапи первісного накопичення й монополізації. У результаті всього цього сьогодні на Заході сформувався „демос” – могутній середній клас власників, який виступає стійкою соціальною базою демократичного устрою західного суспільства.

Характерним виступає те, що у суспільних відносинах на Заході давно встановився пріоритет особистості, і саме цей пріоритетний розвиток особистості забезпечив Заходу нинішній його статус. Захід раніше від інших регіонів віднайшов універсальний для всієї планети шлях розвитку, що послугувало передумовою колонізації ним інших частин світу. І хоча ця колонізація відбувалася на етапах пізньофеодального і ранньокапіталістичного суспільного розвитку, із усіма тими негуманними наслідками, які випливали звідси, проте, по-перше, колонізовані Заходом народи тим самим прилучалися до цивілізації; по-друге, у міру гуманізації людства вони звільнялися від колоніального гніту й за допомогою колишніх метрополій знаходили можливість розвиватися відповідно до загальних історичних законів – скажімо, приклад з історії взаємовідносин Великобританії й Індії та результати наступного постколоніального соціально-економічного й політико-правового розвитку останньої свідчать у цьому плані самі за себе.

В умовах же Сходу держава із самого початку мала значну владу над усім суспільством. З часом ця влада своєкорисливою бюрократією поступово була доведена до отождолення себе із суспільством, наслідком чого став лозунг: „Інтерес держави (нібито суспільства) – понад усе!” І якщо в тих українських землях, які в різний час перебували у складі Речі Посполитої, Австро-Угорської імперії, Польщі, Чехословаччини, Румунії й Угорщини, при всіх економічних і соціальних негараздах все ж зберігалася приватна власність як основа суспільного устрою, то Російська держава, строго дотримуючись лише власних інтересів, визнаючи принцип приватної власності тільки для незначної частини суспільства, до початку ХХ ст. сформувала майже цілком „обезвласнений” народ-найманець у складі селян-напівпролетарів (дві третини яких складала повна біднота) і пролетарів. Скасування кріпосного права, наступні революційні події, будівництво „соціалізму” в одній окремо взятій країні, „перебудова” й пострадянські реформи 90-х рр. свідчать про те, що Україна у своєму розвитку при всіх відхиленнях від світових стандартів, із запізненням, важко, але все ж йде у загально-цивілізаційному напрямку: до формування громадянського суспільства з ринковою економікою, при домінуванні у ній приватної власності. Ця могутня тенденція, пробиваючись крізь усі тенета, відкидає нав’язану суспільству державою, яка відійшла у Лету, теорію й практику „винятковості” російсько-українсько-білоруського шляху розвитку.

Попередні й нинішні досягнення Заходу є для нас тим орієнтиром, до якого слід прагнути, – однак цілком визначене прагнення „європеїзувати” Україну не може

**ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, АБО КУДИ СПРЯМОВАНО
ВЕКТОР ІСТОРИЧНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ**

досягти мети „європейським” же шляхом – така можливість вже давно втрачена, оскільки етап первісного нагромадження капіталу в Україні, не пройдений за більш сприятливих умов початку минулого століття, є абсолютно нездоланим на початку нового. Через це повернутися у загальносвітове цивілізаційне русло розвитку Україна може як би з „іншого кінця”. Захід перебував у цивілізації, розвиваючи приватну власність у всіх її іпостасях, сприяючи тому, щоб приватними власниками ставали якнайбільше людей, розширюючи їхні ряди підняттям добробуту пролетарів фізичної і розумової праці. І ми будемо змушені творити суспільство приватних власників, наділяючи громадян власністю, роздержавлюючи економіку, індивідуалізуючи національне багатство, – так буде неодмінно, незважаючи на сьогодишнє розграбування державної власності чиновниками і кримінальними структурами.

При всьому розходженні Сходу і Заходу соціально-економічна структура їхніх суспільств є тотожною і розвиваються вони, у кінцевому рахунку, в одному й тому ж самому напрямку, оскільки всі розходження між ними у сутнісному відношенні можна звести до одного кількісного параметра – до різних пропорцій соціально-економічних структур з відповідними природними причинами відставання чи випередження у соціально-економічному розвитку. Тенденція до зближення, точніше – до підтягування відстаючих до рівня передових в історії виявлялася завжди, а зараз вона стає домінуючою в політиці і практиці все більшого числа народів [6]. Незважаючи на те, що „модернізація, яка доганяє”, зазнала невдачі, – і це визнається зараз майже всіма провідними вченими світу [7], – вона, проте, не може стати непереборною перешкодою для відсталих народів у їхньому прагненні наздогнати передові країни. Не будь так, будь-яке вольове втручання у хід історії в тій чи іншій країні повело б останню у зовсім іншому, відмінному від світового розвитку напрямку, причому безповоротно. На практиці ж таке відхилення веде лише до тимчасового гальмування розвитку, до відставання тієї чи іншої країни або регіону від світових стандартів. А потім, так чи інакше, дія загальних законів (тенденцій) розвитку бере своє, і суспільство повертається (або ж прагне повернутися) на шлях, яким йдуть передові, високорозвинені країни. Саме так відбувається зараз і в Україні.

Імперська держава, поглинувши суспільство, не дозволивши розвинути громадянському суспільству, ставши вирішальною силою суспільного буття, тобто маючи монополію на дію (і в цьому принципово відрізняючись від західної моделі держави), загальмувала її розвиток, що підвело до революцій 1917 р. Традиції російської державності були закріплені й доведені до абсурду більшовизмом [8], внаслідок чого країна виявилася виведеною на узбіччя світової цивілізації. В той же час слід зазначити, що починаючи ще з Московської держави XVI ст. і Російської держави наступних століть, наявним було й прагнення не відокремлюватися від Заходу. Іноземні письменники, які бували в Росії, спостерігали „широкі претензії стати нарівні з іншими, навіть вище багатьох інших, відмічали бажання вписатися в

число нащадків Августа і пристати до родини християнсько-європейських держав, при першій же нагоді зав'язати з ними зносини, створити спільні інтереси ..." [9].

Аналіз через призму відносин власності показує, що економічний уклад усіх країн ґрунтується на приватній власності громадян і державній власності. Розходження між Заходом і Сходом – у домінуванні другої над першою на Сході, і навпаки – на Заході; наслідком цього й явилось відставання Сходу (включаючи Україну) від Заходу. Особливої „винятковості” українського шляху, особливої „української цивілізації”, як це намагаються довести деякі ура-патріоти, у загальноприйнятому значенні поняття „цивілізація” теж немає. Є лише спроба відхилитися від загального вектора розвитку світової цивілізації, що і вдається (маючи на увазі „відстати”), щоб потім спробувати хоча б наздогнати. У підсумку ми знову ризикуємо опинитися мало не на узбіччі світової цивілізації.

Історично процес здобуття людиною свободи є безпосередньо пов'язаним з розвитком матеріального багатства, з рухом права власності на засоби виробництва у суспільстві. Клас чи соціальна верства, які зуміли зберегти свою власність від переходу її до іншого класу (соціальної верстви) або ж оволоділи нею тим чи іншим шляхом, ставав (залишався) вільним, люди, які його складали, були вільними. Але чи значить це, що, якщо „так було”, то інакше й не могло, і не повинно було бути? Чи правив світом корисливий інтерес правлячих класів, які, задовольняючи свої інтереси з надмірностями, давили творчі започаткування у підвладній їм більшості суспільств, і тим робили історію такою, якою вона й стала? Якщо могло бути лише так, як було, то об'єктивний процес руху власності повинен був вести до багаторазової її монополізації: рабовласницької, феодальної, капіталістичної (державно-капіталістичної), – з тим, щоб на останньому етапі, підвівши людство до межі загальної катастрофи (соціальної й екологічної), розвернутися у зворотному напрямку – до якомога ширшого розосередження власності у народі, і тим самим врятувати людство від загибелі. Чи не в цьому полягає загадка історії?!

За всіх часів визвольний рух трудящих мас народу був спрямований проти власності взагалі й проти приватної власності – особливо. Це найбільше яскраво було виражено у відомому загальноселянському гаслі стосовно головного об'єкта права власності: „Земля – нічия, земля – Божа”. Нестримне бажання селян покінчити з поміщицьким землеволодінням, яке в середньому перевищувало середні селянські наділи більше, ніж у 300 разів [10], само собою підкреслювало їхнє майбутнє „власництво” на землю. Біглий аналіз соціальної структури українського суспільства на початку ХХ ст. показує, що більше 80% складало селянство, дві третини якого – біднота, позбавлена власності у необхідних для нормального існування кількості й якості, тому значною мірою вона складалася з батраків і відхідників (сезонних пролетарів). До селянства примикав геть-чисто позбавлений власності промисловий пролетаріат, вихідці з якого до того ж постійно поповнювали собою люмпенський прошарок. Над усіма ними піднімалися землевласники (дворяни) – менше 1% населення, приблизно по стільки ж представників буржуазії й духівництва. За способом життя до власників примикали чиновництво й еліта інтелігенції, нижчі ж її шари були ближчими до пролетарів.

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, АБО КУДИ СПРЯМОВАНО ВЕКТОР ІСТОРИЧНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

На рубежі XIX-XX ст. український капіталізм стрімко набирив оберти, але оскільки це зростання капіталізму досягалося через руйнування соціально-економічного становища переважної більшості народу, то наступні антивласницькі проекти більшовиків дуже легко наклалися на українську дійсність. Українське суспільство давно було хворим й зовсім не імунізованим від соціальної хвороби, іменованою революцією, бунтами, повстаннями. Неповних тринадцять років початку XX ст. дали три революції, остання з яких стала настільки руйнівною, що вивела країну майже на узбіччя світової цивілізації.

У чому ж полягала „неімунізованість” Російської імперії й України як її складової частини від революції? Як уявляється, у тому, що держава протягом ряду сторіч ігнорувала принцип приватної власності для більшості народів. Історія Російської держави – це історія „обезвласнення” народу, не тільки не припиненого, але й навіть закріпленого в якості державної політики селянською реформою 1861 р. з її „відрізками” селянських земель на користь поміщиків і викупних платежів за селянські наділи, які набагато перевершували їхню ціну, і які вносилися селянами в банк аж до 1905 р. (майже п’ять десятиліть!). Потім ця політика була підсилена столипінськими законами 1906-1910 рр. по пограбуванню й удушенню селянської громади, за рахунок земель якої й руйнування більшості селянства самодержавство намагалося утвердити принцип приватної власності на землю для заможного прошарку – щоб заможне селянство у майбутньому не претендувало на землі дворянства.

Як досягти „соціального імунітету” сьогодні? На нашу думку, соціальний імунітет полягає у правильному вирішенні проблеми власності. Якщо звернутися до розуміння багатства Марксом – розуміння багатства як самостійної сили, то не можна не помітити, що саме у цьому розумінні й міститься ключ до розгадки принципу класово-пролетарського підходу марксизму до пояснення минулого, сьогодення й майбутнього людського суспільства. Багатство, на думку Маркса, може взагалі існувати тільки завдяки примусовій праці – рабству або опосередкованій примусовій праці – найманій праці [11]. Це твердження класика марксизму побудоване на констатації реалій його часу, а також історії – і тому вірне. Отже, багатство як самостійна сила має місце завдяки примусовій праці в обох її формах, – якщо воно є надбанням окремих приватних осіб, і його позбавлена більшість народів. Виходить, для того, щоб багатство не стало самостійною силою і не формувалося примусовою працею, тобто, щоб останнього взагалі не було, потрібно багатство зробити надбанням усіх: тоді всі працездатні індивіди будуть трудитися на об’єктах своєї власності, оформленої в тому чи іншому вигляді. Найманій же працівник у чистому вигляді (повністю „обезвласнений”) скасовується, чим скасовується і примус до праці. Примус же до праці лежить в основі всіх інших форм насильства над людиною, а насильство, як відомо, викликає відповідну реакцію: звідси – нескінченний процес у житті людства, заснований на насильстві над всім і вся. Частина людства (західна демократія) у другій половині

XX ст. знайшла заміну примусу до праці; вона – у розосередженні власності в народі.

Тому можливим є констатувати, що сама по собі приватна власність – ні гарна, ні погана: все залежить від того, на яких започаткуваннях вона існує й діє. Як і будь-яке інше явище (предмет), вона несе в собі і позитивну, і негативну сторони: тим, у кого вона є (у достатній кількості й якості), вона дає можливість відчувати свою самодостатність, протистояти деспотизму влади. Негативна її сторона виникає з того, що й дотепер вона далеко не у всіх людей буває. У кого її немає, виявляються позбавленими самостійності, нездатними протистояти вторгненню інших в їхнє особисте життя. Звідси випливає, що головною метою регулювання приватновласницьких відносин повинне стати перетворення всіх людей на власників і недопущення руйнування одних як способу збагачення інших. Суспільство зобов'язане задіяти для всіх своїх членів те, що дається приватною власністю, виходячи з необхідності подолання усього того негативного, що виходить при її відсутності, що тягне за собою убогість для більшості.

Захід домігся видатних успіхів, розвиваючи особистість, утверджуючи індивідуалізм, який у своєму розвитку пройшов два етапи. На первісному етапі нагромадження капіталу індивідуалізм призвів до збагачення небагатьох і розорення більшості. Цей етап монополістичного капіталізму приніс людству дві світові імперіалістичні війни і ледве було не встановив панування тоталітарних режимів. На демократичному етапі розвитку капіталізму індивідуалізм, аж ніяк не сходячи з арени суспільного життя, став реалізовуватися відносно все більшого числа людей через демократизацію капіталу, і нині у провідних країнах власниками у різних формах є до двох третин суспільства [12].

Нині Україна судорожними зусиллями намагається стати на шлях реформ, обираючи то один, то другий, то третій рецепти модернізації й реформування суспільних відносин. Як зазначав В.Бодров, „на початку ринкових перетворень (1992-1995 рр.) у концептуальному визначенні стратегії трансформаційних процесів панували уявлення й оцінки міжнародних фінансових організацій. Натомість сьогодні спостерігається певний теоретичний переворот. Стає більш критичним ставлення не тільки до соціальних та економічних наслідків заходів, спрямованих на швидку стабілізацію і приватизацію, а й до їх теоретичного фундаменту – неокласики, яку звинувачують в обмеженості та утопізмі. ... Трансформація економічних систем означає, насамперед, встановлення нових правил гри, відповідно до яких спочатку змінюються лише „екстернальні інституції” (закони і т. ін.). Проте успіх економічних трансформацій значною мірою залежить від того, чи вдалося змінити „інтернальні” інституції (цінності, настанови, звичаї)” [13]. З усіх цих рецептів одні є більше, інші – менше прийнятними для сучасних українських реалій, вони можуть застосовуватися як поодиночі, так і у своїй сукупності, відбираючи найкраще із кожного, однак при цьому не є можливим погодитися лише з однією, пропонованою окремими авторами точкою зору, відповідно до якої виняток у соціально-економічному поступі складає не Схід, тобто, не Росія, Україна й Білорусія, а Захід, який процвітав на більшій частині шляху свого розвитку. Тому здається, що сьогоднішня наша низька здатність до бізнесу – наслідок

**ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ СИСТЕМІ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, АБО КУДИ СПРЯМОВАНО
ВЕКТОР ІСТОРИЧНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ**

багатовікового, доведеного більшовиками до абсурду, заперечення принципу приватної власності для більшості народів, і треба тільки дивуватися тому, що в нас ще є люди, які відповідають вимогам універсального закону життя людства – люди схильні і здатні до підприємництва. Хотілося б вірити, що число їхне різке зросте, коли ми станемо на шлях дійсного перетворення всіх громадян на реальних власників національного надбання, оскільки іншим шляхом створення середнього класу є лише кримінальний, якого понад усе хотілося б уникнути.

Встановлюючи „екстернальну” частину трансформаційних процесів відносин власності, Верховна Рада України свою частку справи зробила, прийнявши новий Цивільний кодекс, побудований на засадах приватного права, і низку важливих законів, якими врегульовуються майнові відносини у тій чи іншій їх частині. Залишається лише якнайшвидше завершити встановлену чинним законодавством України процедуру введення Кодексу у дію і забезпечити проведення його приписів у життя.

Про те ж, якою повинна бути роль виконавчої влади у реформуванні відносин власності, наскільки глибоким повинне стати втручання держави у ці процеси – це відомо і сказано вже давно, хоча б Кейнсом, і рецепти ці підтверджені практикою: шляхом гарантованих держзамовлень забезпечується зростання виробництва і купівельної спроможності населення, що, у свою чергу, веде до зростання виробництва в групі В, група В створює додатковий попит у групі А, що веде там до зростання виробництва і купівельної спроможності працюючих – і так далі. При цьому відновлюється нормальна циркуляція фінансів у державі і збір податків перестає бути нерозв’язною проблемою, що, у свою чергу, знімає проблему фінансування бюджетної сфери. Саме так і виходили США зі своєї Великої Депресії. Та й донині – варто якій-небудь корпорації виявитися на грані краху і зупинки виробництва – американське держава негайно вживає заходів по виправленню положення. Не зайвим буде також згадати й про те, що коли торгівля, особливо зовнішня, перебувала в руках держави, то доходи від неї йшли до бюджету, й на ці доходи фінансувалися лікарні і школи, наука й оборона. При цьому, зрозуміло, дуже важливим буде питання оптимізації форм і методів державного управління економікою з метою забезпечення її високої ефективності, але це – вже інше питання, точно так само, як різними є питання про необхідність управління взагалі і його технологію, яка може бути різною за різних умов, а також питання стратегії й тактики управління. Рецепти ж на кшталт „чим менше крутити кермо – тим краще”, може бути, й виглядали б доречними на „швидкісній магістралі”, але є смертельно небезпечними на тому гірському „серпантині”, на якому, як здається, Україна сьогодні й знаходиться, виконуючи роль буфера між Сходом і Заходом. Тому найголовнішою у процесі реформування відносин власності в Україні, на наш погляд, виступала, виступає й виступатиме проблема відшукування того балансу між власністю приватною й державною, який задовольнить інтереси якомога більшої частини суспільства, й тим самим утримає його від соціальних негараздів.

Список літератури:

1. Зацікавленого читача адресую до більш об'ємних наших праць з цих питань: Рубаник В.Є., Домашенко М.В. Власність і право власності: Нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. – Харків: Факт, 2002. – 550с.; Рубаник В.Є. Інститут права власності в Україні: проблеми зародження, становлення й розвитку. – Харків: Легас, 2002. – 352с.
2. Герцен А.И. С того берега // Собр. соч.: В 30 т. – Т.6. – М.: Госиздат, 1955. – С. 55-56. (Тут і далі – переклад наш. – В.Р.).
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. 2-е изд. – М.: Республика, 1994. – С.257.
4. Милов Л.В. Общее и особенное российского феодализма // История СССР. – 1989. – № 2. – С. 39-67.
5. Тейяр де Шарден. Феномен человека. – М.: Наука, 1987. – С.122.
6. Суперфин Л.Г. Осознание общецивилизационного сдвига и проблемы выработки новой парадигмы в социально-экономической мысли Запада. – М.: ИЭ РАН, 1992. – С.32-33.
7. Хайек Ф.А. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. – М.: Новости, 1992. – С.187-188.
8. Тен В. Собственность как она есть: Почему демократические революции заканчиваются диктатурами? – Малоярославец, 1993. – С.12.
9. Ключевский В.О. Сказания иностранцев о Московском государстве. – М.: Прометей, 1991. – С.129
10. Суслов И. Закономерный финал концепции огосударствления крестьянства // Вопросы экономики. – 1989. – № 8. – С. 89.
11. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – Т.46. – Ч.1. – С.281.
12. Супян В.Б. Собственность работников на американских предприятиях // США: экономика, политика, идеология. – 1991. – № 5. – С. 78-82; Тарасова Н.Н. США: акционерная собственность трудящихся // Полис: Политические исследования. – 1991. – № 2. – С. 106-115.
13. Бодров В. Державне регулювання трансформаційних процесів в економіці: інституціональний підхід // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2002. – №3. – С.78.